

7. Program «Europa 2020» : [Zasoby elektroniczne]. – URL: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_pl.htm (in Polish)
8. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomicznego -Społecznego i Komitetu Regionów. Podsumowanie realizacji strategii «Europa 2020» na rzecz inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu: [Zasoby elektroniczne]. – URL: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/europe2020stocktaking_pl.pdf (in Polish)
9. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Szkolnictwo wyższe w Polsce: [Zasoby elektroniczne]. – URL: <https://www.nauka.gov.pl/.../0695136d37bd577c8ab03acc5c59a1f6.pdf> (in Polish)
10. State Statistics Service of Ukraine. Key indicators of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of 2014/15 school year. Statistical Bulletin [Electronic resource]. – URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/bl/01/bl_VNZ_14.zip (in Ukrainian)
11. Główny Urząd Statystyczny. Mały Rocznik Statystyczny 2000-2015 r. [Zasoby elektroniczne]. – URL: <http://stat.gov.pl/wyszukiwarka/szukaj.html> (in Polish)
12. Ukrstat. Statistical information. Higher educational establishments [Electronic resource]. – URL: https://ukrstat.org/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_r/vuz_rik_r.htm (in Ukrainian)
13. Ukraine Resolution on Higher Education [Electronic resource]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (in Ukrainian)

УДК 371.3 (71)

Жуковський Василь Миколайович – доктор педагогічних наук, професор кафедри англійської мови та літератури Національного університету «Острозька академія»

E-mail: vasyl.zhukovskiy@oa.edu.ua

Шустак Юлія Іванівна – аспірант кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», викладач кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»

E-mail: yuliia.shustak@oa.edu.ua

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ (КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД)

Анотація. У статті проаналізовані погляди канадських науковців щодо визначення поняття «неформальна освіта», а також розкрита її відмінність від формальної та інформальної освіти. У дослідженні подано аналіз змісту неформальної освіти дорослих, її форми та методи, аргументовано її актуальність в сучасному суспільстві. У публікації автори аналізують статистичні дані, які відображають активність дорослих Канади у сфері неформальної освіти, зазначають вікові, соціальні, економічні та гендерні особливості учасників неформальної освіти. В роботі відображено мотиви, які спонукають дорослих навчатися в системі неформальної освіти Канади, а також виділено труднощі, які стають на заваді до задоволення освітніх потреб канадців.

Ключові слова: формальна освіта; неформальна освіта; інформальна освіта; освіта протягом життя; неперервна освіта; освіта дорослих; додаткова освіта.

Zhukovskiy Vasyi – Doctor of Science in Education, Professor of the Department of the English Language and Literature of the National University of «Ostroh Academy»

E-mail: vasyi.zhukovskiy@oa.edu.ua

Shustak Yuliia – Postgraduate Student of the Department of Psychology and Pedagogy of the National University of «Ostroh Academy», Teacher of the Department of International Relations of the National University of «Ostroh Academy».

E-mail: yuliia.shustak@oa.edu.ua

NON-FORMAL ADULT EDUCATION AS ONE OF THE CHALLENGES OF THE PRESENT DAY: THE CANADIAN EXPERIENCE

Annotation. *The article investigates the position of Canadian scientists concerning the definition of «non-formal education» and explains the way it differs from formal education and informal learning. The study reveals the essence of non-formal adult education, its forms and methods. The research also reasons the relevance of non-formal education in modern society. In this publication authors analyze statistics that reflect the activity of Canadian adults in non-formal education, they also indicate age, social, economic and gender features of the participants of non-formal education. The paper reflects the incentives for adult learning in non-formal education system of Canada and highlights the difficulties that prevent the fulfillment of the educational needs of Canadians.*

Key words: *formal education; non-formal education; informal education; lifelong education; adult education; further education.*

Вступ. Перехід від індустріального до інформаційного суспільства змінив спосіб життя людства, перед яким постає складне завдання задоволення потреб динамічної глобальної економіки знань. Вимоги ринку праці є досить мінливими, тому заповнення розриву між фактичними знаннями та навичками працівників і професійними якостями, яких вимагає роботодавець, є одним із основних завдань сучасного суспільства на шляху до досягнення економічного та соціального добробуту. У таких умовах необхідним є перехід від парадигми традиційної професійної підготовки «навчання один раз на все життя» до парадигми «навчання впродовж усього життя». Цей процес передбачає зміну алгоритму поведінки фахівця, в якому він не обмежується знаннями, отриманими в процесі здобуття певної кваліфікації у навчальному закладі, а прагне до набуття нових знань та навичок задля високої конкурентоспроможності на вітчизняному та світовому ринку праці, а також для задоволення особистих освітніх та навчальних потреб. Різноманітність та гнучкість форм, методів і засобів неформальної освіти, яка у світовій науці та практиці найчастіше функціонує в контексті освіти протягом життя, становить значний ресурс для задоволення постійної потреби особистості у власному

розвитку. На відміну від відносно консервативної та статичної формальної освіти, неформальна освіта є динамічною та прогресивною і має потенціал реагувати на запит як окремого індивіда, так і всього суспільства у прагненні до оновлення знань та вмій.

В останні роки, вивчення зарубіжного досвіду реалізації неформальної освіти дорослих знаходить все ширшого відображення у вітчизняному науковому дискурсі, а необхідність модернізації системи освіти в Україні слугує імперативом для застосування ефективних іноземних практик у національному освітньому просторі. Серед країн з високим рівнем освіти особливої уваги заслуговує досвід Канади у запровадженні та розвитку системи освіти дорослих та неформальної освіти дорослих зокрема.

Аналіз досліджень. Проблемою освіти дорослих та неформальної освіти в Канаді займаються такі дослідники: Г. Селман Г. (G. Selman), П. Дампієр (P. Dampier), Д. Лівінгстон (D. Livingstone), М. Селман (M. Selma), К. Рубенсон (K. Rubenson), Р. Дежардінс (R. Desjardins), Е.-С. Юн. (E.-S. Yoon), М. Адамуті-Траче (M. Adamuti-Trache), С. Хоукі (C. Hawkey), Д. Кірбі (D. Kirby), В. Керран (V. Curran), Е. Холет (A. Hollett), С. Ітон (S. Eaton), та інші. В коло наукових інтересів українських вчених входять питання неформальної освіти дорослих в Україні та закордоном (О. В. Василенко, Е. І. Гусейнова, Ю. М. Лук'янова, Ю. Деркач, С. Г. Овчаренко, О. В. Шапочкіна, Е. І. Богів, С. Закревська, Н. Терьохіна, А. Гончарук), проте саме канадський досвід з даної тематики вивчений не дуже детально. Так, зокрема, М. В. Борисова вивчає питання розвитку освіти дорослих у Канаді, а дослідження Н. М. Горук частково торкаються неформальної освіти дорослих Канади. Тому науковий аналіз досвіду Канади у неформальній освіті дорослих у доробку досліджень вітчизняних науковців здійснено фрагментарно.

Мета статті – розкрити форми і методи неформальної освіти дорослих Канади, виділити труднощі, пов'язані з її отриманням та висвітлити ставлення суспільства до її здійснення.

Результати дослідження. Починаючи з другої половини ХХ століття, інтенсивний розвиток економіки Канади, стрімкий науково-технічний прогрес, поява нових спеціальностей та розширення ринку праці, дали потужний поштовх для розвитку освіти дорослих як суспільного руху та важливого інструменту національної політики. Визначною рисою розвитку освіти дорослих цього періоду є впровадження концепції «освіта протягом всього життя», в контексті якої у Канаді розширюється мережа навчальних закладів та установ, спрямованих на задоволення освітніх потреб дорослих індивідів, виникають нові прогресивні форми організації навчального процесу з широким застосуванням новітніх інформаційних технологій, з'являється поняття «неформальна освіта».

Одними з перших сучасних канадських науковців, які системно підійшли до дослідження проблеми освіти дорослих у Канаді стали дослідники Гордон Селман (Gordon Selman) та Пол Дампієр (Paul Dampier), які, опублікувавши працю *The Foundations of Adult Education in Canada* (Основи освіти дорослих у Канаді), втілили очікування канадського суспільства щодо детального аналізу компонентів освіти дорослих в країні, і в тому числі, щодо визначення ключових понять у сфері освіти дорослих, акцентуючи увагу на здобутки останніх десятиліть. Автори зазначають, що «сучасні роздуми щодо того, яким чином освіта, включаючи освіту дорослих, є організованою з точки зору змісту і відносин між учнем і організатором діяльності, приводять до висновку, що галузь ділиться на три основні підходи – формальну, неформальну та інформальну освіту. Як стверджують науковці, така термінологія використовується серед фахівців з планування освіти на національному та міжнародному рівні [8, с.11]

І справді, чимало канадських вчених, які активно працюють у сфері освіти дорослих та освіти впродовж життя (К. Рубенсон (K. Rubenson), Р. Дежардінс (R. Desjardins), і Е.-С. Юн (E.-S. Yoon), Дж. Суоса (J. Suosa), Дж. Квартер (J. Quarter))у своїх дослідженнях підтримує та посилається на документи Європейської комісії (ЄС) [3, с. 8] які, як і Селман та Дампієр, виділяють три типи навчання дорослих впродовж життя і визначають їх наступним чином.

Формальне навчання зазвичай відбувається в освітній чи навчальній установі. Воно є структурованим (з погляду цілей навчання, часу навчання або підтримки навчання) та веде до сертифікації. Формальне навчання є навмисним з точки зору особи, яка навчається.

Неформальне навчання з'являється в контексті, який не забезпечується освітньою чи навчальною установою і зазвичай не призводить до сертифікації. Однак воно є структурованим (з погляду цілей навчання, часу навчання або підтримки навчання). Можливості для неформального навчання можуть бути забезпечені на робочому місці та через діяльність організацій та груп громадянського суспільства. Неформальне навчання є навмисним з точки зору особи, яка навчається.

Інформальне навчання є результатом щоденної життєвої діяльності, пов'язаної з роботою, сім'єю, громадою чи дозвіллям. Воно не є структурованим (з точки зору цілей навчання, часу навчання або підтримки навчання) і зазвичай не призводить до сертифікації. Інформальне навчання може бути навмисним, але часто є ненавмисним (або випадковим) [8, с.11].

Однак канадський професор Д. В. Лівінгстон (D. W. Livingstone), який у своїх численних дослідженнях, присвячених освіті дорослих у Канаді, неодноразово звертався до визначення базових типів навчання, схильється до думки, що «так як жодна форма навчання

людей не позбавлена впливу інших осіб, відмінності між ними визначені ступенем директивного контролю процесу навчання; вони варіюються від домінуючого контролю вчителя, через інші форми, які включають вчителів / інструкторів / наставників, до домінуючого контролю особи, яка навчається» [6, с. 2]. Таким чином, коли вчитель має право визначати, що люди які отримують знання ефективно засвоюють навчальний план, взятий із заздалегідь встановленого обсягу знань, форма навчання є *формальною освітою* (formal education), чи то у вигляді сучасних бюрократичних освітніх систем, що мають вікові етапи, чи в ініційованому старійшинами навчанні молодих людей в межах традиційного обсягу знань. Коли учні воліють здобувати додаткові знання або навички, навчаючись добровільно, з учителем, який допомагає задовольнити визначені самим учнем інтереси, використовуючи організовану навчальну програму, як це відбувається на багатьох освітніх курсах і семінарах для дорослих, форма навчання є *неформальною освітою* (non-formal education) або *додатковою освітою* (further education). Коли вчителі або наставники беруть на себе відповідальність навчати інших без постійного посилення на навмисно організовану сукупність знань, у більш випадкових та спонтанних навчальних ситуаціях, наприклад, спрямовуючи їх в набутті професійних навичок або в процесі діяльності з розвитку громади, форма навчання є *інформальною освітою* (informal education) або *інформальним навчанням* (informal training). На думку науковця, всі інші форми навмисного або формально незафіксованого навчання, у якому ми залучені індивідуально або колективно без прямої залежності від вчителя або зовні організованого навчального плану можна назвати *самостійним* (self-directed) або *колективним інформальним навчанням* (collective informal learning) [6, с. 2].

Таке розрізнення неформального та інформального навчання Лівінгстоном дещо конфліктує з визначенням неформальної освіти поданим науковцями Г. Селманом (G. Selman), М. Куком (M. Cooke), М. Селманом (M. Selman) і П. Дампіером (P. Dampier), які визначають неформальне навчання, як таке, що «включає в себе всю іншу організовану, систематичну освітню діяльність, яка здійснюється в суспільстві, незалежно від того, чи вона пропонується навчальними закладами, чи будь-якою іншою організацією». Як стверджують наковці, неформальна освіта спрямована на забезпечення видів навчання, обраних окремими підгрупами населення. Наприклад, неформальна освіта може включати як діяльність груп, зацікавлених у професійному розвитку, так і реалізацію громадських освітніх ініціатив. Ці альтернативні контексти групового навчання, як правило, характеризуються обміном досвідом і знаннями серед членів, що може включати або не включати в себе присутність експерта у даній галузі. Цілком очевидно, що в контексті неформального середовища навчання

учням необхідно вдаватися до різних рівнів самоорганізації у своєму підході до навчання [9, с. 26]. Варто звернути увагу на те, що на відміну від позиції Європейської комісії та Селмана і Дампієра про те що інформальне навчання може бути ненавмисним або випадковим, Лівінгстон розглядає усі форми навчання як навмисні. Однак спільного канадського підходу до питання поділу освіти на три типи це не змінює.

Кожен тип навчання, освіти є надзвичайно важливим, переплітаючись, доповнюючи і підсилюючи один одного у процесі навчання впродовж усього життя. Проте сучасне суспільство все чіткіше усвідомлює цінність саме неформальної освіти. Як стверджує канадська дослідниця Д. Мірс (D. Mirth), неформальна освіта є гнучкою, вона легко регулюється та адаптується, а тому добре підходить для багатьох освітніх потреб і ситуацій, а також для суспільства на різних етапах історичного, соціального чи національного розвитку. За її словами, неформальна освіта дорослих в кінці двадцятого і на початку двадцять першого століття найчастіше асоціюється з розвитком слаборозвинених країн, тому що вона є найбільш підходящим і ефективним методом для навчання в обмежених умовах: вона не потребує ні вишуканих будівель, ні висококваліфікованих викладачів чи адміністрації. Неформальна освіта може відбуватися під деревом, на місці збору села або в полі. Таким чином, неформальна освіта призначена для забезпечення можливості навчання у різних випадках, та різноманітними методами. Гнучкість і доступність неформальної освіти в поєднанні з особистим інтересом учня є визначальними характеристиками неформальної освіти дорослих [7, с. 26].

Неперервна освіта стала способом життя для багатьох ініціативних дорослих людей у Канаді. Організована неформальна освіта існує на всіх рівнях влади, а також на базі профспілок, кооперативів, промислових і комерційних підприємств, лікарень, в'язниць, релігійних та культурних організацій, а також програм в галузі охорони здоров'я та фізичної культури. Освіта для дорослих відбувається на заводах, в офісах, спортивних залах, лекційних аудиторіях, бібліотеках, музеях, житлових центрах і церквах, за допомогою широкого розмаїття методів викладання і навчання, і все частіше через Інтернет.

Існує ряд причин, чому канадці беруть активну участь в освіті та навчанні дорослих. Дехто повертається до навчального закладу, для того, щоб продовжити формальну освіту, хтось вкладає сили у підвищення кваліфікації для кращих кар'єрних перспектив, в той час як інші вирішують продовжити навчання, переслідуючи власний інтерес.

Опитування випускників (2002 р.) містить дані, які вказують на основні причини респондентів брати участь у неформальній освіті після закінчення вищого навчального закладу. Мотиви, пов'язані з роботою, чітко домінують. Близько 46% усіх учасників програми вказали, що їх

стимулом до продовження освіти було бажання отримати роботу, або знайти кращу роботу. Ще 14% стверджують, що їх причиною продовжувати навчання була потреба втриматися на роботі, краще виконувати свої посадові обов'язки або більше заробляти. Близько 34% учасників програм визначили загальне прагнення до самовдосконалення в якості основної причини для участі [2, с. 24].

Визнаючи важливість процесу навчання впродовж життя в канадському суспільстві, в межах якого найчастіше функціонує неформальне освіта, Statistics Canada (Статистична служба Канади) провела спостереження, в якому вивчала доступність та підтримку освіти та навчання в Канаді.

Спостереження виявило, що в період з липня 2007 року до липня 2008 року приблизно 10 мільйонів канадців віком від 18 до 64 років взяли участь або в одному з видів кредитних програм запропонованих формальною освітою, або у неформальному навчанні (в тому числі курси, семінари, приватні уроки, навчання за місцем роботи, які не мають наслідком документального підтвердження рівня знань). Вказана цифра становить 47 відсотків канадського населення віком від 18 до 64 років. Суттєвими характеристиками дорослого населення, яке було залучене до навчання, можна назвати наступні факти: відсоток людей, задіяних у неформальному навчанні (34 %) був майже вдвічі вищим за кількість тих, дорослих, які брали участь у програмах формальної освіти (18 %); активність участі у неформальному навчанні в загальному зростала з віком таким чином: вікова група від 35 до 44 років була найбільш активною і становила 41 %; відсотковий вміст чоловіків та жінок, задіяних у навчанні був близьким за значенням і становив 33 % для чоловіків та 35 % для жінок. Рівень попередньої здобутої освіти мав значний вплив на участь у навчанні. Лише трохи більше 14 % тих, хто мають незакінчену середню освіту взяли участь у навчанні; процентний вміст зріс до 24 % для тих, хто має повну середню освіту; і ще більше виріс, до 42 %, для тих, хто здобув вищу освіту [3, с. 34].

Результати, оприлюднені у доповіді Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСД) 2008 року, підтверджують той факт, що найчастіше можливостями безперервної освіти та навчання користуються особи, які вже раніше мали доступ до системи неформальної освіти, і демонструють, що найвищий рівень участі в неформальній безперервній освіті спостерігається серед тих осіб, які мають вищу освіту. За даними ОЕСД, загально канадський рівень участі серед дорослих з вищою освітою становить 35%, серед тих, хто має повну загальну середню освіту і / або кваліфікацію «кваліфікований робітник» – 20%, серед тих, хто має неповну середню освіту – 6% [1, с. 88-89].

Таким чином, як зауважують Д. Кірбі (D. Kirby), В. Керран

(V. Curran), Е. Холет (А. Hollett), ті, хто найбільше потребують подальшої освіти та навчання, отримують їх із найменшою імовірністю, оскільки найвищі показники участі в освіті та навчанні дорослих зафіксовані серед працевлаштованого (на противагу безробітному), високоосвіченого (проти менш освіченого) та висококваліфікованого (проти низько кваліфікованого) населення. Очевидно, що особи з нижчим рівнем формальної освіти могли б отримати найбільше користі від додаткових навчальних можливостей. Проте багато представників корінного населення, учнів з низьким рівнем доходу, людей з обмеженими можливостями, та індивідів, які мають незавершену середню освіту, в дорослому віці стикаються з численними перешкодами, коли хочуть взяти участь в освітньому чи навчальному процесі, оскільки певні форми непрофесійної освіти дорослих, необхідні для задоволення потреб цих груп, такі, зокрема, як базові програми грамотності, на жаль все ще не є широкодоступними.

Серед працевлаштованого населення, близько двох третин людей не були залучені до жодних навчальних заходів пов'язаних з роботою; основною перешкодою для їх участі є недостатні ресурси, що виділяються на навчання підприємствами та урядами. Результати опитування Освіта та навчання дорослих (AETS) (2003) показали, що найчастіше згадуваною причиною лишатися поза освітою дорослих була вартість (45%), за якою слідували надзвичайна зайнятість на роботі (35%), сімейні обов'язки (27%), та збіг навчальних та робочих планів (27%) [4, с. 67].

В умовах, коли значна частка неформальної освіти та навчання дорослих в Канаді пов'язана з роботою, закономірно, що працедавці виступають і в якості основних провайдерів навчання, і основних джерел фінансової підтримки дорослого учня. З 1993 по 2002 рік більше 80% заходів освіти та навчання дорослих в Канаді були відвідані заради робочих та кар'єрних цілей. Більше того, результати Міжнародного опитування щодо грамотності та навичок дорослих (IALSS) показали, що майже 50% населення віком від 16 до 65 брало участь в одній із форм освітньої діяльності, що є суттєвим приростом з 35% у 1994 році (Statistics Canada, 2005) [4, с. 67].

Важливість неформальної освіти важко переоцінити, адже за допомогою навчання дорослі досягають поставлених цілей, отримують більше задоволення від життя та відіграють динамічнішу і впевненішу роль у суспільстві. Можна справедливо зазначити, що навчання протягом життя зміцнює індивідів, сім'ї та суспільство. Його сукупна користь передається від одного покоління – іншому, даючи змогу особам більше викладатися в ролі батьків, працівників, членів місцевих громад та громадян своєї держави. Інформоване та працевлаштоване доросле населення, яке продовжує навчатися впродовж життєвого циклу – дуже важливе для економічного, соціального та культурного

добробуту Канади, і є ключовою складовою активної демократії.

Висновки. Попри той факт, що канадська система освіти дорослих на державному рівні відсутня як така, а інтенсивність, результативність та доступність освіти дорослих залежить більше від ініціативи та зацікавленості окремих закладів, конкретних організацій, та активності кожного громадянина, ніж від загальнодержавних обов'язкових законних положень, опираючись на наведені статистичні дані, можна констатувати високу успішність системи неформальної освіти, яка вимальовується в сучасній Канаді. І хоча організація НФО в країні ще далека від досконалості і потребує подальшої розробки, канадці різного віку, соціального та економічного статусу, вже сьогодні користуються перевагами неформальної освіти дорослих у своєму прагненні забезпечити як особисті, так і професійні навчальні потреби. Оскільки прослідкувати федеральну політику щодо неформальної освіти дорослих досить складно, так як провінції та території Канади мають автономію в питаннях освіти, перспективу подальшого наукового пошуку ми вбачаємо в аналізі регіональних особливостей організації неформальної освіти дорослих у Канаді.

Література

1. Adamuti-Trache M. Demand for University Continuing Education in Canada / Maria Adamuti-Trache, Hans G. Schuetze // Canadian Journal of University Continuing Education Vol. 35, No. 2, fall 2009; 88-108 [Електронний ресурс]. – URL: <<https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/cjuce-rcepu/article/viewFile/8520/6879/>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
2. Adamuti-Trache M. Canadian post-secondary graduates and further education: Who continues and why? / Maria Adamuti-Trache, Colleen Hawkey // The Canadian Council on Learning, March 2009 [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.nald.ca/library/research/ccl/canadian_graduates/canadian_graduates.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
3. Adult Learning and Education. Executive Annotation // Council of Ministers of Education Canada, 2012 [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.cmec.ca/publications/lists/publications/attachments/283/grale_en.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. A Memorandum on lifelong learning // Commission of the European Communities, 2000 [Електронний ресурс]. – URL: <<http://ec.europa.eu/education/policies/lll/life/memoen.pdf>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
5. Kirby D. Non-Formal Adult Learning Programs at Canadian post-secondary institutions: trends, issues and practices / Dale Kirby, Vernon Curran, Ann Hollett // Canadian Journal of University Continuing Education Vol. 35, No. 2, fall 2009 [Електронний ресурс]. – URL: <<https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/cjuce-rcepu/article/view/8522>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
6. Livingstone D.W. Adults' Informal Learning: Definitions, Findings, Gaps, and Future Research / D. W. Livingstone // NALL Working Paper No 2, 2001

[Електронний ресурс]. – URL: <<https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/4484/21adultsinformallearning.pdf>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

7. Mirth D. The Marginalized Role of Non-formal Education in the Development of Adult Education / Diane Mirth // The Canadian Journal for the Study of Adult Education. Vol. 17, No 1, 2003 [Електронний ресурс]. – URL: <<http://cjsae.library.dal.ca/index.php/cjsae/issue/view/145>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

8. Rubenson K, Desjardins R., Yoon E.-S. Adult Learning in Canada: A Comparative Perspective [Електронний ресурс] / Kjell Rubenson, Richard Desjardins, Ee-Seul Yoon // International Adult Literacy Survey. Catalogue no. 89-552-MIE — No.17, Statistics Canada 2007 [Електронний ресурс]. – URL: <<http://odesi2.scholarsportal.info/documentation/ALL/89-552-m2007017-eng.pdf>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

9. Selman G. The Foundations of Adult Education in Canada / G. Selman, P. Dampier. – Toronto: Thompson Educational Publishing, Inc., 1991.

10. The foundations of adult education in Canada. / G.Selman, M. Cooke, M. Selman, P. Dampier. – Toronto: Thompson Educational Publishing, 1998. – (2 nd ed).

УДК 94(477) «0988»:27

Лебединська Марина Олександрівна – аспірантка кафедри
всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського
національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
E-mail: historic.pnpu.edu.ua

МУЗИЧНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Анотація. У статті автор аналізує проблему музичної освіти дорослих в історико-педагогічній ретроспективі. На основі наукових праць, присвячених музичному вихованню в добу Київської Русі та власному досвіду роботи зі студентським вокальним колективом духовного спрямування, а також із молоддю з психічними й розумовими вадами визначається позитивний вплив української середньовічної церковної музики на розвиток дорослої людини. Автор доводить перспективність таких занять, їхнє значення для морального й духовного стану сучасного суспільства, показує пріоритетні напрями розвитку означеної проблеми.

Ключові слова: Київська Русь, Візантія, знаменний розпів, музична освіта дорослих, духовність, моральність, молодь із вадами.

Lebedynska Marina – Graduate Student of the Department of World History and History Teaching Methods of Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko
E-mail: historic.pnpu.edu.ua